

Andrzej Michałowski

Szkolenie zawodowe adwokatów na świecie

Palestra 48/3-4(543-544), 132-138

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADWOKATURA ZA GRANICĄ

Andrzej Michałowski

SZKOLENIE ZAWODOWE ADWOKATÓW NA ŚWIECIE

Dla każdego kto wykonuje zawód adwokata problemem jest konieczność nadążania za nieustannie zmieniającymi się przepisami. Podnoszenie kwalifikacji nie jest jednak tylko indywidualnym wyzwaniem dla każdego z nas. Unijny rynek usług prawnych ujednocila się. Polscy adwokaci coraz częściej będą zmuszeni bezpośrednio konkurować (czy nawet po prostu kooperować) z prawnikami z innych krajów, w których standardy doskonalenia zawodowego zostały ustanowione na bardzo wysokim poziomie. Rodzi to konieczność podjęcia zorganizowanych działań w celu zapewnienia równego, wysokiego poziomu pomocy prawnej. Komisja Doskonalenia Zawodowego Adwokatów przy Naczelnej Radzie Adwokackiej przygotowała kwestionariusz, mający na celu uzyskanie wiadomości dotyczących szkolenia zawodowego adwokatów, prawników-praktyków, w krajach europejskich oraz niektórych innych krajach świata. Uzyskano odpowiedzi z takich krajów jak Niemcy, Wielka Brytania (Anglia i Szkocja), Holandia, Belgia, Hiszpania, Portugalia, Włochy, Austria, Szwajcaria, Norwegia, Węgry, Czechy, Rosja, Japonia, Indie, Nigeria, Hongkong. Uzyskane zostały także informacje dotyczące szkolenia zawodowego w USA. Kwestionariusz został rozprowadzony wśród zagranicznych adwokatów za pośrednictwem międzynarodowych sieci kancelarii prawnych Clifford Chance, Andersen Legal oraz Hogan&Hartson. Z uwagi na fakt, że obowiązkowe szkolenie zawodowe adwokatów funkcjonuje w najbardziej zaawansowanej formie w takich krajach jak Wielka Brytania, USA, Holandia, czy Norwegia, zastosowane tam rozwiązania stanowią trzon przykładów omówionych w niniejszym artykule.

Istotne znaczenie dla sposobu funkcjonowania obowiązkowych szkoleń zawodowych adwokatów ma oczywisty fakt, iż w krajach, z których otrzymaliśmy odpowiedzi, adwokatura jest zorganizowana na szczeblach lokalnym i ogólnokrajowym, a przynależność do organizacji samorządowych jest warunkiem wykonywania zawodu¹. W niektórych krajach

---

¹ W części krajów organizacje zawodowe mają jednak raczej charakter stowarzyszeń, a nie samorządów zawodowych. Nie wszędzie też istnieje wymóg przynależności korporacyjnej. Najbardziej wyraźnym wyjątkiem jest Federacja Szwajcarska, gdzie adwokaci nie muszą należeć do jakiegokolwiek struktury samorządowej lub organizacji zawodowej, a obciąża jedynie obowiązek zarejestrowania się

(choć jest to rozwiązanie nietypowe i raczej wyjątkowe) istnieje zróżnicowanie adwokatów w zależności od przysługujących im uprawnień, np. do występowania przed sądami o charakterze kasacyjnym².

Szkolenie zawodowe adwokatów

Choć obowiązkowe szkolenie zawodowe adwokatów nie jest rozwiązaniem powszechnym, to w krajach, w których adwokatura zdecydowała się je wprowadzić jest to obowiązek bardzo rygorystycznie przestrzegany. Dotyczy to szkolenia zawodowego adwokatów w Wielkiej Brytanii (tu dotyczy on obu grup zawodowych świadczących pomoc prawną, tj. solicitors i barristers), Holandii i Norwegii, oraz w większości (ponad czterdziestu) stanów USA.

System szkolenia adwokatów (zarówno solicitors, jak i barristers) w Wielkiej Brytanii jest stosunkowo najlepiej ugruntowany i szeroko rozwinięty. U jego podstaw leżą akty wewnętrzne stowarzyszeń zawodowych (Law Society of England and Wales oraz The Bar Council – w tym wypadku akty ustanawiające obowiązek szkolenia zostały wydane w 1997 i 2001 roku). Ważę, jaką w Wielkiej Brytanii przykłada się do szkolenia zawodowego prawników-praktyków doskonale odzwierciedla fragment oficjalnego dokumentu Departamentu Edukacji i Szkolenia The General Council of the Bar, poświęconego regułom szkolenia zawodowego: *„W celu zapewnienia i zagwarantowania jakości oferowanych usług prawnych, barristerzy zmuszeni są uzupełniać i rozwijać zarówno specjalistyczne dziedziny wiedzy zawodowej, jak i inne umiejętności niezbędne do wykonywania zawodu. Ponadto, w obliczu narastającej konkurencji na rynku usług prawnych, niezbędna jest zdolność adaptacji do zmieniających się wymagań klientów, rynku oraz okoliczności wpływających na rozwój indywidualnych karier zawodowych”*.

Cechą charakterystyczną szkoleń holenderskich jest niedługa historia obowiązywania (od 1996 roku), oraz bardzo rozbudowany system weryfikacji uczestnictwa w szkoleniach. W tym wypadku, jak również w przypadku szkolenia zawodowego w Norwegii, źródłem obowiązku szkolenia jest zarządzenie samorządu zawodowego adwokatów.

Obowiązek doskonalenia zawodowego adwokatów wynika z zasad wykonywania zawodu adwokata w wielu stanach USA. Nawet tam, gdzie nie jest to warunek wykonywania zawodu, istnieje duża presja na stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych i

---

w rejestrze kantonalnym. Podobna sytuacja ma miejsce w części stanów USA. Przynajmniej w części stanów przynależność do Bar Associations nie jest obowiązkowa i nie warunkuje możliwości wykonywania zawodu. Obowiązkowe jest natomiast wnoszenie corocznej „licence fee” – opłaty licencyjnej z tytułu prawa do wykonywania zawodu (np. w stanie Massachusetts wynosi ona 225 USD rocznie). Obowiązkowa przynależność do korporacji zawodowej jest jednak zasadą w krajach Unii Europejskiej.

² Takie zróżnicowanie, spośród badanych krajów, występuje we Włoszech i w Norwegii (gdzie, by uzyskać prawo występowania przed sądem kasacyjnym, należy odbyć szkolenie polegające na rozwiązaniu dwóch tzw. case’ów – kasusów kasacyjnych), a także w odniesieniu do Federalnego Sądu Najwyższego – w USA. W Niemczech od ukończenia określonych, dodatkowych szkoleń organizowanych przez samorząd zawodowy, uzależniona jest możliwość wykonywania zawodu w niektórych dziedzinach, w szczególności prawie rodzinnym, administracyjnym czy prawie pracy.

szkolenie zawodowe i jest nieformalnym wymogiem i tradycją (formą dobrej praktyki zawodowej).

Zasady organizacji szkoleń

We wszystkich krajach, w których szkolenie zawodowe adwokatów ma charakter obowiązkowy, nad realizacją tego obowiązku czuwa samorząd zawodowy, którego wewnętrzne akty stanowią zresztą podstawę normatywną obowiązku szkolenia. Poszczególne szkolenia zawodowe w postaci kursów, wykładów, etc. prowadzone są przez profesjonalne firmy szkoleniowe lub inne instytucje (np. stowarzyszenia, fundacje, uniwersytety i inne instytucje edukacyjne lub szkoleniowe), pod warunkiem uzyskania przez nie zatwierdzenia/autoryzacji samorządu zawodowego adwokatów. Samorząd zawodowy, jako organizator i koordynator szkoleń obowiązkowych ustala wytyczne co do zakresu szkoleń określając zakres umiejętności i niezbędny zakres doświadczenia zawodowego, które należy uzyskać. We wszystkich omawianych krajach organizatorzy szkoleń występują o stosowną akredytację, przyznawaną np. w Anglii przez Law Society lub The Bar Council. Akredytacja samorządu zawodowego jest wymagana także w Norwegii, jednak dotyczy nie organizatorów, ale poszczególnych kursów i szkoleń, organizowanych przede wszystkim przez spółkę stanowiącą wspólne przedsięwzięcie norweskiego samorządu adwokackiego oraz Stowarzyszenia Prawników (osób z tytułem prawnika, świadczących doradztwo prawne, ale bez uprawnień adwokackich), zasadniczo mającą charakter komercyjny.

Rolą samorządu (organizacji zawodowych), podkreślaną szczególnie w Wielkiej Brytanii, ale dotyczącą wszystkich omawianych krajów, jest zapewnienie, żeby koszt przynajmniej części z komercyjnie organizowanych szkoleń był niski i umożliwiał uczestnictwo w nich prawników początkujących lub o niskich dochodach.

We wszystkich omawianych krajach szkolenie zawodowe może być organizowane także przez kancelarie prawnicze, np. dla własnych pracowników, w takim zakresie, w jakim kancelarie te są akredytowanymi organizatorami tego rodzaju szkoleń. Warto przy tym zwrócić uwagę, że np. w Holandii kancelarie adwokackie, aby być autoryzowaną instytucją szkoleniową w Holandii w zakresie szkoleń organizowanych dla własnych pracowników i dla osób trzecich muszą spełniać bardzo szczegółowo określone kryteria (np. zatrudniać nie mniej niż 10 adwokatów, przedstawić szczegółowe informacje co do sposobu, w jaki organizowane jest stałe podnoszenie jakości obsługi świadczonej w ramach kancelarii, zapewnić odpowiednio wykwalifikowaną kadrę instruktorów).

Szkolenie zawodowe nie musi polegać na udziale w zajęciach organizowanych przez określone podmioty. Zarówno w Wielkiej Brytanii jak i Holandii obowiązek szkoleniowy można realizować w drodze przygotowywania i publikacji artykułów o tematyce profesjonalnej, czy prac naukowych (dysertacje doktorskie). Warto wskazać na takie możliwości jak udział w kursach korespondencyjnych/internetowych, korzystanie z dostarczonych przez akredytowane podmioty materiałów takich jak taśmy, płyty CD, etc. Za realizację obowiązku szkolenia jest także uznawane prowadzenie szkoleń autoryzowanych, a niekiedy społeczna działalność organizacyjna w ramach samorządów adwokackich, np. organizowanie szkoleń zawodowych w ramach udziału w powołanych do tego ciałach i komitetach, wreszcie, także studia (np. podyplomowe) zmierzające do uzyskania dodatkowych uprawnień zawodowych.

Rozmiar obowiązku szkoleniowego

W ramach brytyjskiego systemu ustawicznego doskonalenia zawodowego (Continuing Professional Development – CPD), każdy solicitor jest obowiązany uzyskać w ciągu roku określoną liczbę punktów (punkty CPD) – odpowiadającą pewnej określonej wypadkowej godzin i tematyki szkoleń. Aby uzyskać punkty CPD trzeba wziąć udział w szkoleniu i zarejestrować się jako uczestnik. Organizator szkolenia zachowuje kopię dokumentu rejestracyjnego na wypadek weryfikacji udziału określonej osoby w szkoleniu przez Law Society.

W systemie norweskim sposób rozliczania udziału w szkoleniu zawodowym wygląda podobnie. Za udział w poszczególnych akredytowanych szkoleniach przyznawane są punkty. Każdy adwokat powinien uzyskać rocznie określoną liczbę takich punktów (odpowiadającą 80 godzinom szkolenia w przeciągu 5 lat, z czego 55 godzin musi obejmować szkolenia *stricte* prawnicze), zatem powinien zgłosić samorządowi wszystkie szkolenia, w których uczestniczył. Jedyną metodą weryfikacji uczestnictwa w szkoleniach jest lista obecności.

System szkolenia obowiązkowego zorganizowany przez samorząd zawodowy adwokatów holenderskich polega na tym, że każdy adwokat ma obowiązek gromadzić punkty szkoleniowe (przykładowo osiem punktów w 1996 roku, dwanaście w 1997 roku i od 1998 roku, docelowo, po 16 punktów rocznie, przy czym przykładowo jedna godzina szkolenia odpowiada 1 punktowi szkoleniowemu). Punkty uzyskuje się za udział w akredytowanych szkoleniach, prowadzenie wykładów (możliwość zdobycia większej liczby punktów) i publikacje prawnicze (tu 1 punkt odpowiada 500 słowom publikacji). System holenderski zawiera bardzo szczegółowe uregulowania w zakresie raportowania uczestnictwa w szkoleniach.

W tych Stanach USA, w których funkcjonuje system szkolenia ustawicznego MCLE (Mandatory Continuing Legal Education), zasady rozliczania uczestnictwa w szkoleniach są do siebie zbliżone (co wynika z pewnego zakresu uniformizacji systemu szkoleń). Każdy adwokat (attorney at law) obowiązany jest odbyć określoną ilość godzin szkoleń w okresie rozliczeniowym. Może to być przykładowo 12 godzin w ciągu roku kalendarzowego z obowiązkiem rozliczenia do 31 grudnia każdego roku (Alabama), lub np. 30 godzin szkoleń w przeciągu 3 lat, w tym 5 godzin etyki z obowiązkiem rozliczenia na koniec określonego miesiąca raz na trzy lata (Floryda).

Dokumentacja udziału w szkoleniach

W Wielkiej Brytanii każdy uczestnik szkolenia ubiegający się o punkty CPD zobowiązany jest zachować dowód uczestnictwa/rejestracji. Law Society może zażądać dostarczenia takiego dowodu i zweryfikować go w dowolnym momencie w przeciągu danego roku. Każdy solicitor powinien także wypełnić i zachować dla potrzeb ewentualnej kontroli kartę szkolenia (record) przygotowaną według wzoru opracowanego przez Law Society i obejmującą takie dane jak: rodzaj szkolenia, organizator, tytuł, czas trwania szkolenia, etc. Podobne karty szkolenia należy wypełniać w przypadku innych niż udział w kursach metod zdobywania punktów CPD. Podobny system weryfikacji funkcjonuje w odniesieniu do szkoleń obowiązkowych organizowanych dla barristerów przez The Bar Council.

Rozbudowany system dokumentowania udziału w szkoleniach obowiązkowych funkcjonuje w ramach holenderskiego samorządu zawodowego. Adwokat uczestniczący w szkoleniu musi wypełnić kartę szkolenia oraz uiścić stosowne opłaty manipulacyjne

(20 Euro z 1 punkt szkoleniowy, do 240 Euro za jedno szkolenie). Do informacji o udziale w szkoleniu należy załączyć w miarę możliwości materiały otrzymane w ramach szkolenia.

Konsekwencje nieuczestniczenia w szkoleniach.

Kwestia ta została różnie uregulowana w poszczególnych krajach. W systemie szkolenia ustawicznego brytyjskich solicitorów, konsekwencją nieuczestniczenia w szkoleniu zawodowym może być teoretycznie nawet cofnięcie uprawnień do wykonywania zawodu. W każdym razie nieuzyskanie odpowiedniej liczby punktów grozi wszczęciem procedury dyscyplinarnej. Istnieje przy tym możliwość uzyskania „przedłużenia” okresu rozliczeniowego, o ile odpowiednio wcześniej wystąpi się z takim wnioskiem, i o ile zostanie on uznany za usprawiedliwiony przez właściwy organ stowarzyszenia zawodowego nadzorującego szkolenia. Z kolei w systemie norweskim konsekwencją nieuczestniczenia w programie szkoleń są kary finansowe. Nie istnieje z tego powodu nawet teoretyczna możliwość utraty uprawnień zawodowych.

Zakres tematyczny szkoleń; ustalanie programu

Ogólny zakres obowiązkowych szkoleń w badanych krajach jest ustalany przez samorządy (organizacje) zawodowe, przy czym najczęściej samorządy wyznaczają „szkielet” podstawowych tematów nie obejmujący katalogu konkretnych szkoleń, natomiast adwokaci mogą sami wybierać z oferty podmiotów organizujących szkolenia na zasadach komercyjnych lub w inny sposób zaliczać obowiązek szkoleniowy (np. poprzez publikację artykułów naukowych, uczestnictwo w wykładach w charakterze wykładowców). Ważne jest, by realizowane były wymogi określone przez samorząd (organizację zawodową). Jest warte szczególne podkreślenia, że w omawianych systemach szkolenia ustawicznego każdy adwokat zobowiązany do szkolenia zasadniczo sam przygotowuje sobie program konkretnych szkoleń w oparciu o wymogi samorządu, przy czym samorząd zawodowy (przede wszystkim Brytyjski, ale też Holenderski, Norweski oraz stowarzyszenia zawodowe adwokatów w poszczególnych stanach USA) w dużym stopniu ułatwia dokonywanie wyboru prowadząc działalność doradczą, m.in. co do technik i sposobów określania potrzeb szkoleniowych adwokata.

Zakres szkoleń obowiązkowych we wszystkich omawianych krajach jest bardzo szeroki i obejmuje zarówno zagadnienia *stricto* prawnicze jak i kwestie dodatkowe, w dużej części zagadnienia związane z rachunkowością, podatkami, zarządzaniem oraz tzw. „soft skills”, czyli np. trening w zakresie technik wypowiedzi (prezentacji), negocjacji, pisania artykułów, zależności ekonomiczno-biznesowych (przykładem może być szkolenie dotyczące ekonomicznych i prawnych problemów funkcjonowania londyńskiej służby zdrowia), etc.

W zakresie szkoleń prawniczych można wyróżnić także pewne główne grupy zagadnień, takie jak szkolenia służące uzupełnieniu wiedzy w poszczególnych dziedzinach (np. „najnowsze regulacje prawa pracy”), albo szkolenia problemowe. Niektóre ze szkoleń mają charakter typowy i są powtarzane raz na jakiś czas tak, by mogli w nich wziąć udział nowi uczestnicy. Poza tym, szkolenia poświęcone szczegółowym zagadnieniom mają najczęściej charakter jednorazowy.

W przypadku brytyjskich solicitorów nie istnieje stały, obowiązujący wszystkich program szkoleń. Pewne obowiązkowe kwantum szkoleń dotyczy solicitorów w ich pierwszym i drugim roku wykonywania praktyki – istnieje np. obowiązek odbycia 7-godzinnego kursu zarządzania, a także, co do zasady, szkoleń z zasad księgowości i prowadzenia działalności gospodarczej, standardów obsługi klientów, standardów zawodowych.

Obowiązkowe szkolenie zawodowe barristerów obejmuje pewien zakres zagadnień i tematów, które nie mogą być pominięte przez żadnego zainteresowanego. Obowiązkowe jest odbycie co najmniej 6 godzin praktycznego treningu adwokackiego. Są to zajęcia prowadzone w niewielkich grupach, zapewniających aktywny udział w zajęciach wszystkich uczestników. Jednocześnie zarówno zajęcia ściśle obowiązkowe jak i opcjonalne (do wyboru w ramach kwantum godzin) muszą służyć pogłębianiu umiejętności typowo adwokackich, w szczególności umiejętności przesłuchiwania świadków i postępowania w przypadku dowodów wymagających wiedzy specjalnej, mów adwokackich przed sądem i ławą przysięgłych, konstruowania i prowadzenia argumentacji, postępowania odwoławczego.

Bardzo ważnym przedmiotem szkoleń obowiązkowych jest etyka zawodowa. Celem szkoleń w tym zakresie jest zagwarantowanie, że każdy wykonujący zawód adwokat będzie umiał prawidłowo identyfikować sytuacje niejednoznaczne etycznie, rozumieć i stosować zasady postępowania zawodowego w takich sytuacjach. W Wielkiej Brytanii, gdzie istnieją podmioty (najczęściej jednostki stowarzyszeń zawodowych) prowadzące akredytowane kursy z zakresu etyki, kursy takie zawierają część polegającą na omawianiu (roztrząsaniu) konkretnych zagadnień i przypadków. Etyka zawodowa nie jest natomiast przedmiotem obowiązkowego szkolenia zawodowego w Norwegii. Z kolei w USA obowiązkowe szkolenia z zakresu etyki zawodowej mają charakter wyraźnie priorytetowy. W zdecydowanej większości Stanów USA, w których obowiązuje system obowiązkowego szkolenia zawodowego (MCLE) adwokaci mają obowiązek odbyć w okresie rozliczeniowym przeciętnie 1 (Louisiana – w przeciągu każdego roku) do 9 (Oregon – w okresie 3 lat) godzin szkolenia z zakresu etyki zawodowej. W wielu stanach USA szkolenia z etyki zawodowej podzielone są na bardziej szczegółowe, obowiązkowe zagadnienia (profesjonalizm, odpowiedzialność zawodowa, naruszanie zasad wykonywania zawodu „substance abuse”).

Prawo europejskie jest częstym przedmiotem szkoleń, ale rzadko jako samodzielne zagadnienie – najczęściej jest to dziedzina poruszana przy okazji innych zagadnień, takich jak szczegółowe kwestie związane z danym systemem prawnym, zamówienia publiczne, zagadnienia postępowania procesowego. Prawo europejskie nie jest obowiązkowym przedmiotem szkolenia w Norwegii (Norwegia nie jest państwem członkowskim Unii Europejskiej), jednak na rynku dostępna jest duża ilość szkoleń w tym zakresie.

O możliwości i udziale w konkretnym szkoleniu często decyduje fakt, że dane akredytowane szkolenie jest organizowane przez daną kancelarię prawniczą dla swoich własnych prawników.

Fakt, iż w każdym z omawianych systemów obowiązkowego szkolenia zawodowego adwokat musi w ciągu roku uzyskać określoną liczbę punktów lub zaliczyć określoną ilość godzin szkolenia powoduje, iż uczestnictwo w szkoleniach obowiązkowych jest powszechne. Ponadto zasadą jest także, że w przypadku adwokatów wykonujących zawód w kancelarii „zatrudniających” większą liczbę prawników udział w szkoleniach jest dokładnie monitorowany przez te kancelarie.

Identycznie wygląda sytuacja w Norwegii i Holandii. W USA ustawiczne szkolenie zawodowe jest traktowane jako wymóg dobrej praktyki zawodowej, a zatem udział w szkole-

niach jest powszechny nawet tam, gdzie szkolenia takie nie mają charakteru obowiązkowego. Jednocześnie respondenci amerykańscy podkreślają znaczenie jakie ma udział w szkoleniach dla prestiżu adwokata.

Celem niniejszego artykułu było zwrócenie uwagi na podstawowe problemy związane ze szkoleniem zawodowym adwokatów i możliwe kierunki rozwiązań takich problemów. Jest to jedynie zarys opracowania zgromadzonego materiału porównawczego (głównie ankiet z odpowiedziami prawników z innych krajów), który będzie podlegał dalszej, szczegółowej analizie. Trzeba jednak wyrazić nadzieję, że przedstawione uwagi przyczynią się do podjęcia rzeczowej i odważnej dyskusji nad zagadnieniem doskonalenia zawodowego adwokatów.